

УДК 329(477)

Микола Обушний

ІДЕОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У ПОСТКОЛОНІАЛЬНУ ДОБУ

Статтю присвячено розкриттю місця та ролі ідеології як чинника консолідації українців у постколоніальну добу. Доведено, що в українському державотворчому процесі проблема консолідації українців є актуальною і складною, але вкрай важливою. Оскільки від її розв'язання залежить український поступ, який відкриває нові можливості для соціально-економічного, політичного та духовного розвитку українського суспільства. Наголошено, що ефективна робота українців як суб'єктів консолідації залежить від комплексу соціально-економічних, політичних та духовних чинників. Серед яких одним із визначальних чинників у духовній сфері посідає ідеологія, яка за своєю суттю повинна бути національною, оскільки покликана об'єднати усіх представників як етнічних, так і національних меншин українського суспільства, на основі ідей духовності, соціальної справедливості та національного патріотизму, враховуючи історичні традиції та існуючі реалії сучасного світу. Саме такого роду об'єднувальна ідеологія повинна визначити основний напрям української політики єдності суспільства, систему його ідеалів та цінностей. Тому пошук такої ідеології виступає важливим чинником консолідації українців, особливо сьогодні, в умовах постколоніальної доби.

Світовий досвід наочно засвідчує, що динамічніше розвиваються ті суспільства, які мають ідейний консолідаційний стрижень, який зрозумілий більшості громадян і ними підтримується.

За своїм статусом цей консолідаційний стрижень є однією із ідеологічних засад державної ідеології, дискусія щодо її розробки все ще продовжується. Гостроту дискусії посилює наявне протистояння різноманітних, хоч остаточно не сформульованих партійних ідеологій, котрі так чи інакше все ж претендують на державницький статус, намагаючись ревізувати законодавчу норму, згідно з якою найважливішим носієм державної ідеології визначається Конституція.

Інші ж політичні сили мають право у межах своїх повноважень та ідеологічних спрямувань користуватися основоположними принципами державної ідеології, а саме: відстоювати державну незалежність та суверенітет, демократичний суспільний устрій, громадянське суспільство, права людини і т.ін., але не повинні ці фундаментальні основи державності ревізувати. Особливого захисту потребує консолідаційний аспект державної ідеології, оскільки він є своєрідним виявом громадянського виховання та осердя політизації особи. У кожній державі ідеологія іменується неоднаково – американізм, росіянізм, полонізм, сіонізм і т.ін. В Україні через свого роду науковий остракізм, який з'явився (і цілком обґрунтовано) після проголошення незалежності у зв'язку з тогочасною заідеологізованістю і моноідеологізованістю, що була у Радянському Союзі, дати назву ідеології виявляється досить складно. Наразі, останнім часом ряд науковців та партійних ідеологів схиляються до думки, що можна було б вживати при аналізі консолідаційної ідеології українців термін «солідаризм», в основі якого покладена ідея, що тільки солідарна справедлива

співпраця та взаємодопомога усіх членів суспільства є основою соціального, економічного і політичного прогресу.

Прикметним є те, що окремі українські політичні партії у своїх оновлених (після Революції Гідності) програмах використовують термін «солідаризм» для консолідації українців. Зокрема, політична партія Народний фронт своїм програмним завданням визначає відновлення територіальної цілісності України, звільнення її від терористів, іноземних військ, найманців та проведення реформ. Розв'язання цих завдань ідеологи НФ пов'язують з консолідацією українців. Ідеологи політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи)» виходять із того, що лише консолідована країна може бути ефективною і конкурентною у світі. «Ми повинні усвідомлювати, – зазначено у програмі УДАРу, – що цілі, які нас об'єднують, важливіші за історичні міфи та ідеології, які можуть нас роз'єднувати».

Багато уваги проблемі консолідації українців через розкриття ідеї солідарності приділено у програмі політичної партії «Блок Петра Порошенка» «Солідарність» (нова редакція). У цій програмі чи не вперше задекларовано, що партія ідею солідарності кладе в основу своєї ідеології.

Має свою історію ідея солідарності і у політичній партії ВО «Батьківщина», програма якої була прийнята ще у 1999 році, проте допоки офіційно цей солідаристський дух у її програмі не відображений як ідеологія.

У статті міститься рекомендація українським політичним силам ретельніше вивчити ідеологічні підстави солідаристських ідей з метою можливого їх використання у своїй політико-ідеологічній діяльності.

Ключові слова: ідеологія, державна ідеологія, партійна ідеологія, політична партія, консолідація українців, програма політичної партії, постколоніальна доба, суб'єкти консолідації, солідаризм.

Mykola Obushnyy

IDEOLOGY AS A FACTOR IN CONSOLIDATION OF UKRAINIANS IN THE POST-COLONIAL ERA

The article is devoted to the disclosure of the place and role of ideology as a factor in the consolidation of Ukrainians in the post-colonial era. It is proved that in the Ukrainian state-building process the problem of consolidation of Ukrainians is relevant and complex, and still remains one of the most important. As Ukrainian progress, which opens up new opportunities for the socio-economic, political and spiritual development of Ukrainian society, depends on its solution. It is emphasized that effective work of subjects of consolidation of Ukrainians depends on a complex of socio-economic, political and spiritual factors. One of the determining factors in the spiritual sphere is ideology, which should be national in its essence, since it is intended to unite all representatives of ethnic and national minorities of Ukrainian society, based on the ideas of spirituality, social justice and national patriotism, taking into account historical traditions and existing realities of the modern world. Exactly this kind of unifying ideology should determine the main direction of the Ukrainian policy of the unity of society, the system of its ideals and values. Therefore, the search for such an ideology is an important factor in the consolidation of Ukrainians, especially in today post-colonial era.

World experience clearly shows that those societies that have an ideological consolidation core, which is understandable and supported by every citizen, are developing more dynamically.

According to its status, this consolidation core is one of the ideological foundations of state ideology, the discussion on its development is still ongoing. Its acuteness intensifies the existing confrontation of the various, though not formed party ideologies, which somehow still claim to state status, trying to revise the legislative norm, according to which the most important carrier of state ideology is the Constitution.

And other bearers of state ideology have the right, within their powers and ideological directions, to use the fundamental principles of state ideology, such as: to defend state independence and sovereignty, democratic social order, civil society, human rights, etc., but they should not revise these fundamental basics of statehood. A special protection needs a consolidation aspect of state ideology, since it is a kind of manifestation of civic education and the core of person politicization. In each state, ideology is called differently - Americanism, Russianism, Polonism, Zionism, and so on. In Ukraine, due to the kind of scientific ostracism that appeared (and quite well-grounded) after the proclamation of independence in connection with the contemporary ideology and mono-ideology that was in the Soviet Union, it is difficult to name the ideology. Nowadays, a number of scholars and party ideologists are inclined to think that the term "solidarism", based on the ideas of the consolidation of the ideology of Ukrainians, could be used, based on the ideas that only solidarity of just cooperation and mutual assistance of all members of society is the basis of social, economic and political progress.

It is noteworthy that some Ukrainian political parties in their updated (after the Revolution of Dignity) programs use the term "solidarism" to consolidate Ukrainians. In particular, the political party, the People's Front, defines its programmatic task to restore the territorial integrity of Ukraine, liberate it from terrorists, foreign troops, mercenaries, and to conduct reforms. The PF ideologists associate these tasks with the consolidation of Ukrainians. Ideologists of

the Ukrainian Democratic Alliance for Reform (UDAR) political party proceed from the assumption that only a consolidated country can be effective and competitive in the world. "We must realize, - stated in the UDAR program, that the goals that unite us are more important than the historical myths and ideologies that can separate us."

A lot of attention is paid to the problem of consolidation of Ukrainians through the disclosure of the idea of solidarity in the program of the political party "Petro Poroshenko Bloc Solidarity" (new edition). In this program it is declared for the first time that the party puts the idea of solidarity at the basis of its ideology.

The idea of solidarity in the «Batkivshchyna» Party, whose program was adopted in 1999, has its own story, but as long as this solidarity spirit is officially not reflected as an ideology in its program.

The article contains a recommendation for Ukrainian political forces to study more thoroughly the ideological grounds of solidarity ideas with a view to their possible use in their political and ideological activities.

Key words: *ideology, state ideology, party ideology, political party, consolidation of Ukrainians, program of political party, postcolonial era, subjects of consolidation, solidarism.*

Однією із найскладніших проблем після проголошення державної незалежності України, як виявилось, стала проблема консолідації її громадян. Оскільки консолідація це процес, який комусь потрібно проводити, тому важливим є питання суб'єктів консолідації. До останніх, зазвичай, зараховують громадсько-політичних та державних діячів, органи державної влади, різного роду громадсько-політичні об'єднання та політичні партії і т.ін. У парламентарних та парламентарно-президентських державах визначальну консолідаційну роль покликані відігравати політичні партії, які не тільки зазвичай формують уряд, але і несуть за нього відповідальність. Причому відповідальність уряду, а, відтак, і правлячих політичних партій чи партійної коаліції, розповсюджується на усі форми життя суспільства, у тому числі, звісно ж, і на консолідаційну діяльність, без якої провести будь-які кардинальні зміни, особливо у перехідних суспільствах вкрай важко, а іноді і просто неможливо. І у цьому контексті досвід накопичений, переважно українськими політичними партіями, суб'єктами консолідації українців, має як позитивний, так, на жаль, і негативний досвід. Наочним підтвердженням цьому є ті нерозв'язані проблеми, що породжені деконсолідацією українців, тобто їх роз'єднаністю. Прикро констатувати, але до деконсолідаційних процесів доклали, образно кажучи, свої руки і українські політичні партії, серед головних функцій яких є консолідація громадян та формування партійно-політичної еліти. Ці функції сучасні українські політичні партії виконують незадовільно, їм не вдалося вибудувати таку консолідаційну модель суспільства, яка б забезпечила соціальну, політичну і міжнаціональну злагоду, зрештою зміцнила державний суверенітет. Відсутність власне української консолідаційної моделі негативно позначається на усіх сферах життя українців, гальмує як реформування українського суспільства, так і його євроінтеграційні прагнення.

Звісно ж, що можна навести багато аргументів для спростування цього твердження. Одним із яких є той, що проблема консолідації українців завжди була складною через міжетнічні, міжкультурні, регіональні, релігійні та інші чинники. Ці проблеми, хоч дещо у видозміненому вигляді, на жаль, допоки залишаються. Проблему консолідації українців і

сьогодні продовжує ускладнювати багатовікова роз'єднаність українців, коли вони перебували у складі інших держав, зокрема конфесійна гетерогенність, різні зовнішньополітичні орієнтації регіонів, соціально-економічні та міжрегіональні відмінності, етнокультурна і мовна фрагментарність тощо. На ці та деякі інші відмінності автор цих рядків звертав увагу, ще у 80-ті роки ХХ ст., у монографії «Етнос і нація: проблеми ідентичності», у якій, зокрема, вказував на такого роду відмінності, серед яких виділяв і «... багатовікову залежність України від сусідніх держав, протиприродний поділ українців на «східняків» і «західняків», відсутність власної державності, насильницькі асиміляційні процеси...» [6, с. 98].

Соціально-політичні зрушення в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр., які за своєю суттю вважаються революційними і які небезпідставно одержали назву «Революція Гідності», справили значний вплив на трансформацію політичної та правової свідомості українців. Суттєво зріс рівень патріотизму та консолідованості українців, зміцнилися їхні зовнішньополітичні орієнтації, особливо після окупації Криму та розв'язання війни на Сході України Росією, значно посилювалося негативне ставлення переважаючої більшості громадян України до путінської Росії та її керівництва. Позитивні зрушення у свідомості українців стали прикладом їх громадянсько-політичної консолідації, спонукали окремі українські політичні сили до ідеологічної переорієнтації, в основу якої були покладені ідеї національної єдності та згуртування. Визначальною особливістю такої переорієнтації безсумнівно стало «взаємопроникнення» ідей громадянського суспільства, котрі були висунуті під час «Революції Гідності», у практичну політико-ідеологічну діяльність тих політичних сил, котрі долучалися до участі в революції. Як свідчить проведений аналіз, ці сили не тільки «додали» до своєї діяльності більше «українськості», але окремі з них навіть проголосили про організаційне своє оформлення у політичну партію. Йдеться, зокрема, про політичну партію «Правий сектор».

На нашу думку, формування партійних структур за участі учасників Революції Гідності, активних представників громадянського суспільства

засвідчило позитивну тенденцію, яка буде сприяти політичній структуризації українців, їх консолідації.

Досвід консолідаційних процесів у демократичних країнах засвідчує, що їхнє успішне розгортання забезпечується насамперед наявністю у держави об'єднувальної ідеології, яка б консолідувала її громадян і, яка за своєю сутністю була б національною, оскільки покликана об'єднувати усіх представників як етнічних, так і національних меншин українського суспільства, на основі ідей духовності, соціальної справедливості та національного патріотизму, враховуючи історичні традиції та існуючі реалії сучасного світу.

Саме такого роду об'єднувальна ідеологія повинна визначати основний напрям української політики єдності суспільства, систему її ідеалів та цінностей. Тому пошук такої ідеології виступає важливим чинником консолідації українців, особливо сьогодні, в умовах постколоніальної доби.

При цьому зауважимо, що в соціально-стабільних суспільствах вплив об'єднувальної ідеології на свідомість громадян мало помітний вплив, натомість у суспільствах перехідних, до яких належить і українське, або таких, які переживають кризу, її вплив об'єктивно повинен бути визначальним. Світовий досвід наочно засвідчує, що динамічніше розвиваються ті суспільства, які мають ідейний консолідаційний стрижень, який зрозумілий більшості громадян і ними підтримується.

Сьогодні для України пошук такого стрижня суттєво актуалізується. За своїм статусом цей консолідаційний стрижень і є однією із ідеологічних засад державної ідеології. Тим більше, що дискусія щодо доцільності її вироблення в Україні все ще продовжується. Гостроту дискусії посилює наявне протистояння різноманітних і допоки несформованих партійних ідеологій, котрі більшою чи меншою мірою, але все ж, претендують на державницький статус. Хоча у Конституції України (Ст. 15) з цього приводу зазначено: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна (читай партійна. – М.О.) ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова» [4].

Обов'язок усіх українських політичних партій додержуватися цієї норми Конституції і не намагатися ревізувати її під різними приводами. Інша справа – держава, яка, як свідчить досвід зарубіжних країн, не може обійтися без державної ідеології, «... як системи ідей, ідеалів, норм і цінностей, яка відображає особливості державного буття суспільства і на основі суспільного інтересу визначає державну мету, виступає ідейною та ціннісною основою формування теорій і концептів державного будівництва та знаходить практичне втілення у програмах державного розвитку» [5, с. 272].

Видатний ідеолог визвольної боротьби українського народу 20-50-х років минулого століття Петро Федун (псевдонім П. Полтава) пропонував

зробити корективом для нашої демократії конституцію, закон. «Конституція, закон повинні стати оцими організуючими факторами, які виключають стихійний розвиток демократії, які виключають вільну, ніким неконтрольовану і нічим необмежену гру сил і, таким чином, не допустять до занархізування політичного життя» [10, с. 423].

Сьогодні ряд вітчизняних дослідників розглядають державну ідеологію як «рамкову ідеологію», яка характерна для держав будь-якого типу. Перемога на виборах тієї чи іншої політичної сили, може призвести до деякого «... зміщення ціннісних пріоритетів у межах рамкової ідеології. А головне – існування державної ідеології не робить її обов'язковою для суспільства, оскільки стосується вона лише однієї площини суспільного життя – державного» [5, с. 272].

Найважливіший носій державної ідеології – Конституція, яка «за своєю суттю не може бути деідеологізованою, оскільки саме в ній проголошуються основні принципи державного устрою, цінності та норми державного буття. ...Така ідеологія має захищати, перш за все, інтереси населення держави, її громадян, незалежно від їх соціальної, етнічної, расової, релігійної приналежності, політичних поглядів та уподобань... В умовах національної держави виступає як національно-організоване суспільство» [5, с. 273].

Отже, основоположні принципи, на яких будується державна ідеологія, а саме: державна незалежність та суверенність, демократичний суспільний устрій, громадянське суспільство, права людини, верховенство права, національна безпека, цивілізаційні орієнтири та деякі інші, захищені Основним Законом країни. Ці принципи, образно кажучи, повинні бути недоторканими. Особливо ретельно додержуватися цього правила повинні держави перехідного періоду, котрі до того ж потребують додаткового ідеологічного забезпечення, зокрема його консолідаційний аспект, який зазвичай, виступає як самостійний ідеологічний напрям діяльності. Головним призначенням якого є «консолідація суспільства та досягнення його прогресу, сприяння включенню у процес будівництва держави усіх верств населення, представників різних віросповідань та етнічної належності. При цьому зауважимо, що державна ідеологія передбачає існування плюралізму політичних ідеологічних систем, у яких політичні сили держави не позбавляються права боротися за владу, дотримуючись різних ідеологічних спрямувань. Причому державна ідеологія їх не обмежує, а лише «... координує їх прояви щодо всього, що стосується держави та державного буття суспільства. Державна ідеологія відображає прояви всіх інших форм суспільної свідомості, надаючи їм певного державно-політичного звучання» [5, с. 274], звісно ж, що і тій, яку покликані застосувати політичні партії для консолідації громадян. Така ідеологічна форма, вістря якої спрямоване на консолідацію громадян,

розглядається як один із різновидів політичної ідеології. Остання у будь-якій державі виступає, образно кажучи, альфою і омегою державотворення і є своєрідним виявом громадянського виховання та осердям політизації особи. Ідеологія у кожній державі може іменуватися неоднаково, і, зазвичай, її іменують – американізм, росіянізм, полонізм, сіонізм і т.ін. В Україні, через свого роду науковий остракізм, який з'явився (і цілком обґрунтовано) після проголошення її незалежності у зв'язку з тогочасною заідеологізованістю і моноідеологізованістю, що була панівною понад 70 років у Радянському Союзі, дати назву консолідаційній ідеології, яка б стала загальноприйнятною, виявляється досить складно. Проте сьогодні є немало науковців, громадських та політичних діячів, ідеологів ряду політичних партій, котрі схиляються до думки, що для такої ідеології, можливе використання терміну «солідаризм», який вказує на згуртування або консолідацію усіх тих, хто мешкає як на території України, так і поза її межами, та вважає себе українцем.

У цьому випадку поняття «солідаризм» використовується як інтегральна категорія, що охоплює весь комплекс консенсусних взаємовідносин громадян, що мешкають у державі, включаючи повагу до їх етнопольових традицій, мови, культури, звичаїв тощо.

Провідною ідеєю солідаризму є переконання у тому, що тільки солідарна справедлива співпраця та взаємодопомога усіх членів суспільства є основою соціального, економічного і політичного прогресу [12, с. 336].

Застосування ідеології солідаризму для консолідації українців, з нашого погляду, не суперечить нормі Конституції України (Ст. 15) стосовно будівництва суспільного життя на засадах ідеологічної багатоманітності, оскільки, як засвідчує наявний світовий як позитивний, так і негативний досвід її використання, залежить від тих, хто і з якою метою використовує, а головне, яким змістом наповнює ту чи іншу ідеологію у даному випадку солідаризму.

Тоталітарні системи наповнювали ідеологію солідаризму, в одному випадку (нацизм та фашизм), ідеєю вищості окремої арійської нації та вождизму, а в іншому (комунобільшовизм) – пролетарською солідарністю, яка тим самим ніби закликає до ігнорування етнопольової солідарності мешканців багатонаціональних держав.

Все це ще і сьогодні, на нашу думку, справляє негативний вплив на використання у політико-правових документах політичних партій терміну «солідаризм» як ідеології.

Аналіз появи ідей солідаризму, проведений нижче, можливо хоч частково зніме все ще наявну упередженість до розробки та впровадження у практику ідеології солідаризму. Цей аналіз, зокрема показує, що зародженню ідей солідаризму – могутній поштовх зростання інтересу до них, з одного боку, надали революційні події 1848–1849 рр., що

прокотились у низці країн Європи (відомі під назвою «Весна народів»). Не дивлячись на те, що у кожній країні революція розгорталася у специфічних умовах, проте прикметним для усіх революцій було те, що усі їхні учасники надихалися національними ідеями. Саме вони (незважаючи на поразку революції), зрештою, справили свій позитивний вплив загалом як на національне відродження європейських держав, так і, зокрема, на появу в них ідей солідаризму. Безсумнівно, що поштовхом появи ідей солідаризму стала також і тогочасна пропаганда комуністичних та соціал-демократичних ідей пролетарського інтернаціоналізму, які ставили за мету розповсюдження не національних, а пролетарських ідей солідарності в усіх країнах з метою повалення чи реформування капіталізму та побудови соціалізму. З іншого боку, є немало підстав стверджувати, що ідеї солідаризму з'явилися і як протиположність тогочасним ідеям лібералізму, консерватизму, католицькому корпоративізму, анархосиндикалізму та ін., що і розглядалися ідеологами солідаризму як свого роду компроміс, який встановить із самого початку рівновагу між корпораціями (працедавцями), народом (працівниками) і державою, а потім на цьому соціально-економічному ґрунті буде досягнута соціальна злагода та суспільно-політична стабільність.

В умовах демократичного правління ідеологія солідаризму повинна ґрунтуватися на ідеї гуманізму і покликана гармонізувати інтереси індивіда, суспільства і держави і тим самим сприяти підвищенню їх соціоадаптивних можливостей та формуванню й зміцненню політико-правових норм, що роблять людину Людиною.

Термін «солідаризм» вперше вжив французький філософ П'єр Леру в 1840-х роках. Він походить від французького *solidarisme (solidaire)* – діючий заодно, тобто проголошував первинним і визначальним фактором життя будь-якого суспільства солідарність його членів. Інший французький філософ Селестін Шарль Альфред Бугле у своїй праці «Le Solidarisme» (1907 р.) на основі принципу солідарності обґрунтував ідею солідаризму. Згодом до розробки цієї ідеї долучилися дослідники Леон Буржуа, Еміль Дюркгейм, Шарль Жід, Шарль Ріст та ряд інших. Зокрема, лауреат Нобелівської премії миру, французький державний діяч Леон Буржуа (1851–1925 рр.), який заснував радикально-соціалістичну політичну партію Франції, і програма якої була розроблена на основі солідаристських ідеалів, виходив із того, що солідарність є обов'язком, який впливає з приналежності до суспільства, яке фактично єднає людей і природно спонукає до солідарної та спільної їх діяльності.

Цікаві ідеї щодо значимості принципу солідарності висловив французький філософ Шарль Жід (1847–1932 рр.). «... Оселяючись на одній території, – писав він, – люди вступають у тісний контакт. Однакова місцевість, ідентичний клімат,

подібний спосіб виробництва продуктів харчування. Поступово характер усіх життєвих процесів створює солідарну свідомість спільноти... В давнину солідарність реалізовувалася в спільних діях, освячених законами, релігією та звичаями... вона в и с т у п а є я к с и л а , здатна розбудувати суспільство. Її завдання – узгоджувати інтереси членів суспільства, які суперечать один одному і гуртувати суспільство для досягнення спільних цілей» [1, с. 9].

Можна продовжити висловлювання дослідників стосовно прогресивності чи регресивності суспільно-політичної доктрини чи ідеології солідаризму для суспільного розвитку. Не зайвим буде у цьому зв'язку згадати, що солідаризм викликає асоціації з тоталітаризмом і навіть фашизмом, і що втілення його основних постулатів нібито спричинить плавний перехід до фашизму. На нашу думку, подібні занепокоєння не можна вважати достатньо обґрунтованими. Оскільки багато інтелектуалів як у минулому, так і сьогодні розглядають солідаристичні ідеї, все ж, у позитивному сенсі. Більше того, якщо погодитися з думкою німецького економіста і соціального філософа Генріха Пеша, – солідаризм є початком усього шляхетного та доброго, що підносить людину до Божої подобі. «...Завдяки солідарності людина перестає бути атомом у просторі і хвилиною в часі, вона підноситься до більшої гідності й вищої сфери... солідарність позначає спільність людської природи і тісну спорідненість, яка об'єднує людей між собою» [1, с. 11].

Отже, Г. Пеш розглядав солідарність не лише з утилітарного, а й у моральному та етичному сенсі, і насамперед у зв'язку з відповідальністю. І той факт, що в ідеології солідаризму іноді проявляються різні модифікації, точніше патології (течії, компіляції, акценти тощо) означає лише її заідеологізованість і заполітизованість, що з'являється у відповідних ідеологів та політиків на певних етапах суспільного розвитку.

Об'єктивно сучасні демократичні держави створюють добре підґрунтя для діяльності політичних партій, розробки та утвердження ідеології солідаризму, а відтак, і для консолідації громадян у своїх країнах. Спільність мови, території, традицій, звичаїв, побуту забезпечують не лише існування та розвиток того чи іншого народу, але і його вихід на рівень нації в сучасному розумінні цього поняття. З цього приводу один із відомих фахівців, французький вчений українського походження – Володимир-Юрій Данилів – досить метафорично писав: «Спираючись на зусилля й велику солідарну працю, століттями, навіть тисячоліттями, творився великий твір, ім'я якому – нація» [2, с. 101].

З нашого погляду, українським ідеологам партієтворення слід було б детальніше вивчити основоположні принципи солідаризму, оскільки її ідеї містять, з одного боку, багато загальнолюдських, власне універсальних ідеологічних засад

державотворення, а з іншого, – базуються на національному ґрунті, загалом способі життя українців. Тому цілком справедливо зауважує вітчизняний дослідник О. Шморгун, що «... український солідаризм (є. – М.О.) ...концентрованим вираженням української національної ідеї на сучасному етапі розвитку» [11, с. 33].

Оскільки світовий досвід наочно засвідчує, що ідеологічного вакууму у будь-якому суспільстві не може бути, то повною мірою це слід віднести і до нинішньої української дійсності. Особливо гостро проблема пошуку ідеології, яка б консолідувала українців, постала, коли путінська Росія окупувала український Крим (2014 р.) та розв'язала війну у ряді районів сходу України – Донецькій та Луганській областях. Актуальність такого пошуку зумовлюється також і змінами, що відбулися останнім часом в геополітичному та світовому інформаційному просторі.

Не випадково ряд нині діючих парламентських партій та окремі позапарламентські політичні партії внесли зміни та доповнення у свої партійні програми, зацентрувавши на необхідності зміцнення національної єдності, утвердження принципів солідарності українців з метою їх консолідації та побудови сильної незалежної України.

Прикметним є і те, що у програмах цих політичних партій знайшли відображення і проблеми протидії російському агресору, необхідність врегулювання конфлікту на Донбасі, повернення Криму, підтримки української армії. Всі ці та деякі інші актуальні проблеми зачіпають кожного свідомого українця (а їх переважна більшість) і, звісно ж, що навколо них нині і відбувається консолідація українського суспільства.

Зокрема, політична партія Народний фронт найголовнішим своїм завданням вважає залучення до вирішення найактуальніших проблем розвитку держави і суспільства інститутів громадянського суспільства, з метою відновлення територіальної цілісності України, звільнення її від терористів, іноземних військ, найманців та проведення реформ. Ідеологи Народного фронту у своїй програмі наголошують, що розв'язання саме цих актуальних завдань можливе за умов консолідації українців. «Розглядаємо відновлення нормального життя в Донбасі як можливість для справжнього єднання українського суспільства, як унікальну можливість для нового, стрімкого економічного розвитку. Для того, щоб розгорнути, реалізувати реформи, – зазначається далі у програмі партії, – необхідне об'єднання зусиль усіх патріотичних політичних сил... Це час, коли мають об'єднатися всі, хто готовий стати на захист України і взяти на себе відповідальність за долю мільйонів українців... Від єднання до перемоги» [8].

У програмі політичної партії Народний фронт помітне місце відведено соціальному захисту громадян та гуманітарному розвитку, зокрема по удосконаленню роботи по патріотичному вихованню

та формуванню загальнонаціональної ідентичності – консолідаційної основи українців, яка має відбутися і на спільному мовному ґрунті. З цього приводу у програмі партії підкреслено: «З метою поширення використання державної мови в інформаційному, освітньому, культурному просторах, у партії і суспільних комунікаціях, всебічне сприяння має бути надане національним культурним індустріям, виробництву якісного україномовного, інформаційного, культурного, освітнього продукту та його просуванню» [8].

У контексті боротьби за єдність країни, формування громадянської нації, яка здатна на самоорганізацію та колективні дії актуальними та вагомими є програмні положення політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка». У розділі програми «Наші цінності», зокрема міститься констатація нинішнього стану українського суспільства, яке «... досі роздроблене за етнічними, мовними, «клановими», майновими критеріями. Відсутність єдиної політичної культури і громадянської свідомості використовується авантюрними політиками і олігархічними кланами. Це дозволяє їм маніпулювати суспільством і гальмує його розвиток» [9].

Наразі ідеологи політичної партії УДАР не вважають, що нинішній стан українського суспільства є критичним, а тим більше безперспективним і переконані, що «...лише консолідована країна може бути ефективною і конкурентною у світі. Це потребує формування в Україні громадянської нації... Творення громадянської нації вимагає від кожного з нас раціональних компромісів у поглядах на минуле. Воно також вимагає вироблення спільного бачення майбутнього на основі нових сучасних цінностей. Це складний і часто болісний процес. Але ми зобов'язані пройти цей шлях для того, щоб відбутися як модерна європейська держава. Ми повинні усвідомлювати, що цілі, які нас об'єднують, важливіші за історичні міфи та ідеології, які можуть нас роз'єднувати.

Створення єдиної громадянської нації є головною передумовою ефективності держави. Успіх держав у сучасному світі залежить від рівня довіри між її громадянами, рівнем громадянської солідарності, активністю мереж взаємодопомоги та здатності об'єднуватися заради спільних інтересів. Усе це розвиває відчуття особистої відповідальності за майбутнє держави і готовність поступитися заради певних суспільних благ» [9].

Аналіз програми політичної партії УДАР свідчить про її європейськість, оскільки головною ідеєю є ідея встановлення якісно нового типу відносин між державою і громадянином. «Ці відносини повинні базуватися на визнанні самодостатності та незалежності громадянина, а не на домінуванні чи примусі з боку держави» [9].

Проаналізувавши програму партії УДАР, автор солідарний з висновками її аналітиків, котрі стверджують, що «Програма «УДАРу» є документом політичної сили, яка здатна виявляти і розуміти

реальні процеси, загрози і виклики, перед якими опиняється суспільство і держава і – ширше – світ на початку XXI століття» [3, с. 167].

Високий інтелектуальний потенціал, належне розуміння реального стану речей в Україні та світі виявили і розробники програми партії «Блок Петра Порошенка» «Солідарність» (нова редакція) і, зокрема, стосовно консолідаційних проблем українського суспільства. «Володіючи глобальними інструментами, – зазначається у програмі, – тоталітарні агресивні режими диктують волю не тільки громадянам підконтрольних ним держав, а й іншими народами та цілим країнам. Це певною мірою розмиває національну ідентичність (підкреслено авт. – М. О.), загрожує базовим правам людини та веде до нових масштабних конфліктів. Світ постав перед колосальними викликами, породженими як можливостями, так і загрозами глобалізації» [7].

За таких умов гостро постала потреба самоідентифікації, яка розуміється ідеологами партійної програми, як спільна дія однієї особи з іншими людьми на основі цінностей та принципів, які зберегли українці у битвах за незалежність.

Саме спільна дія на основі таких цінностей та принципів, «... «...перетворює Єднання в Солідарність. Це стає основою творення солідарного суспільства, здатного подолати виклики сучасності та відкрити нові можливості для України» [7, с. 3].

Саме ідею солідарності партія і поклала в основу своєї ідеології. Ця ідея також покладена і при визначенні програмних стратегічних і тактичних цілей та завдань партії. Ідеологи партії розуміють ідею солідарності так:

«1. Солідарність – це побудова сильної держави на силі громад та розвиток дієвих суспільних інституцій контролю над владою.

2. Солідарність – це постійна готовність громадян до дії на захист своїх прав та свобод.

3. Солідарність – це спільна відповідальність громадян за майбутнє країни, це особиста співучасть громадян у долі держави, її захисті та розвитку.

4. Солідарність – це самоврядність громад, це спроможність громадян організувати власне життя у власному селі, місті, країні.

5. Солідарність – це захист українських традицій, відтворення успадкованих від попередніх поколінь цінностей та культурної ідентичності.

На ідеї солідарності базуються наші цінності та переконання, на яких має будуватися вільне солідарне суспільство» [7, с. 3-4].

Як бачимо, розробники партійної програми «Блок Петра Порошенка «Солідарність»» навіть визначили сукупність ідейних принципів своєї ідеології, проте у них імовірно не вистачило, образно кажучи, мужності дати їй відповідну назву у контексті задекларованого ними розуміння солідаристської ідеї.

Щось подібне спостерігається і при розробці ідеології солідаризму політичною партією «ВО «Батьківщина», партійна програма якої була прийнята

ще у 1999 році і яка, хоч і прописана в душі солідаризму, проте допоки офіційно цей дух, тобто ідеологія не задекларована у її програмі. Ідеологи партії ВО «Батьківщина» імовірно, ще продовжують вивчати сильні та слабкі сторони солідаристських ідей.

Впровадження в теорію і практику українськими політичними партіями ідеології солідаризму засвідчило б якісно нові підходи до розв'язання деконсолідаційних проблем, що накопичили українці в колоніальну та майже тридцятирічну постколоніальну добу. Тим самим створивши політико-ідеологічні передумови для пришвидшеного соціально-економічного і політичного розвитку країни, яка нині розбудовує ринкову економіку, демократію, відновлює національні традиції та духовність.

Українським ідеологам партієтворення слід керуватися тим, що деідеологізованих суспільств немає. Тому кожна партійна ідеологія, якщо вона наповнена національним змістом, враховує історичні, соціально-економічні, політичні умови та духовні засади своєї країни, має право, образно кажучи, на життя, рівно як і вище схарактеризована, допоки формуюча ідеологія солідаризму, загальні риси якої окреслені у програмах окремих політичних партій. На нашу думку, це підтверджує очевидне, що ідеологічна криза, яка настала з розпадом Радянського Союзу, хоч і обернулася витвором найгіршого варіанту ідеології – ідеологією некритичного наслідування, запозичення чужого досвіду – в поєднанні із елементами радянських стереотипів мислення та дій, все ж, поступово переборюється. Підтвердженням цьому і є, зокрема, розробка окремими українськими політичними партіями своїх ідеологій, у яких декларується очищення, оновлення та утвердження нових суспільних ідеалів та цінностей, серед яких чільне місце відводиться і консолідації українців.

Усі сучасні демократичні держави, як засвідчує історія, будували свої демократії на основі державної ідеології з урахуванням національних особливостей консолідаційної єдності своїх громадян.

Україна має пройти свій особливий шлях як вироблення державної ідеології, так і побудови на її основі власної державності. Для цього необхідно вирішити, з одного боку, ряд важливих фундаментальних питань, таких, як: вироблення позитивного ставлення громадян до незалежності, ринку, приватної власності, демократії, форми державного устрою та територіальної організації, української мови, державної символіки, національної безпеки, а, з іншого, – вироблення негативного ставлення, свого роду щеплення імунітету українським громадянам до тих болючих проблем, котрі їх роз'єднують. Насамперед йдеться про корупцію та брехливі заяви, що лунають у період окупації Криму та війни на Сході України від ідеологів путінської Росії щодо «любові» до братнього українського народу тощо.

Отже, на нашу думку, основою розробки державної ідеології консолідації на сучасному етапі розвитку України повинні стати ті реальні проблеми (а їх у нас немало), які не тільки усвідомлені переважаючою більшістю українців незалежно від їх етнічної, національної, мовної, релігійної чи іншої належності, але й почали спільно вирішуватись.

1. Гай-Нижник П. П. Солідаризм як соціально-політична концепція : нарис історії розвитку в Європі та Україні / П. П. Гай-Нижник // Гілея. – 2011. – № 44(2). – С. 5-24.

2. Данилів В. Солідарність і солідаризм / В. Данилів. – К. : ВД «КМ академія», 2000. – 150 с.

3. Інноваційна перспектива у стратегії національної консолідації в Україні. Аналітична доповідь / За ред. О. М. Майбороди. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 280 с. 4. Конституція України / Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. – С. 7. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Макаренко О. М. Сутність і роль державної ідеології в розбудові держави в Україні / О. М. Макаренко // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 1(43). – С. 272.

6. Обушний М. І. Етнос і нація: проблеми ідентичності / М. І. Обушний. – К. : Український Центр духовної культури, 1998. – 204 с.

7. Програма партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність». – К., 2015. – С. 2.

8. Програма Народного фронту «Відновлення України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfront.org.ua/program>.

9. Програма партії [Політичної партії УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://klichko.org/gua/about/programma/>.

10. Федун Петро – «Полтава». Концепція Самостійної України. Т. 1 Твори / Упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк. НАН України Інститут державознавства ім. І. Крип'якевича. Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Львів, 2008. – 720 с.

11. Шморгун О. Інтелектуальні корені українського солідаризму / О. Шморгун // Перехід – IV, 2002. – Вип. 9 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www/prehid.kiev.ua/n9/4html>.

12. Юридична енциклопедія. В 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. П-С. – 541 с.

References

1. Gaj-Ny'zhny'k P. P., 2011. *Solidary`zm yak social`no-polity`chna koncepciya : nary`s istoriyi rozvy`tku v Yevropi ta Ukraini* [Solidarity as a Socio-Political Concept: An Essay on the History of Development in Europe and Ukraine / Gileia]. № 44(2). S.5-24. [in Ukr.].

2. Dany`liv V., 2000. *Solidarnist` i solidary`zm* [Solidarity and solidarism] K. VD «KM akademiya». 150 s. [in Ukr.].
3. 2013. *Innovacijna perspekty`va u strategiyi nacional`noyi konsolidaciji v Ukrayini. Anality`chna dopovid`* [Innovative Perspective in the Strategy of National Consolidation in Ukraine. Analytical report] / Za red. O. M. Majborody`. K. : IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny`. 280 s. [in Ukr.].
4. 1996. *Konstytutsiya Ukrayiny* [The Constitution of Ukraine / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine of 23.07.1996. S. 7 / Electronic resource. [in Ukr.].
5. Makarenko O. M., 2012. *Sutnist` i rol` derzhavnoyi ideologiyi v rozbudovi derzhavy` v Ukrayini* [Sutnist` i rol` derzhavnoyi ideologiyi v rozbudovi derzhavy` v Ukrayini / Actual problems of public administration]. № 1(43). S. 268-276 [in Ukr.].
6. Obushny`j M. I., 1998. *Etnos i naciya: problemy` identy`chnosti* [Ethnos and nation: identity problems]. K. : Ukrayins`kyj Centr duxovnoyi kul`tury` 204 s. [in Ukr.].
7. 2015. *Programa partiyi «Blok Petra Poroshenka «Solidarnist`* [Program of the party "Block of Petro Poroshenko" Solidarity"]. K., 2015 [in Ukr.].
8. *Programa Narodnogo frontu «Vidnovlennya Ukrayiny`»* [Program of the Narodnyy Front «Vidnovlennya Ukrayiny`»]. URL: <http://nfront.org.ua/program> [in Ukr.].
9. *Programa partiyi [Polity`chnoyi partiyi UDAR (Ukrayins`kyj Demokraty`chny`j Al`yans za Reformy`) Vitaliya Kly`chka* [Vitaliy Klichko's party program [UDAR Political Party] (Ukrainian Democratic Alliance for Reforms)]. URL : <http://klichko.org/gua//about/programma/> [in Ukr.].
10. Fedun Petro – «Poltava», 2008. *Koncepciya Samostijnoyi Ukrayiny`*. T. 1 Tvory` / Uporyad. i vidp. red. M. V. Romanyuk. NAN Ukrayiny`. Instytut ukrayinoznavstva im. I. Kry`pyakevy`cha. Galuzevy`j derzhavny`j arxiv Sluzhby` bezpeky` Ukrayiny` [Concept of Independent Ukraine. T. 1 Works / Order. and rep. ed. M. V. Romanyuk. National Academy of Sciences of Ukraine. I. Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies. Branch State Archive of the Security Service of Ukraine]. L`viv. 720 s. [in Ukr.].
11. Shmorgun O., 2002. *Intelektual`ni koreni ukrayins`kogo solidary`zmu* [Intellectual roots of Ukrainian solidarity / Transition - IV]. Vy`p. 9. URL: <http://www/prehid.kiev.ua/n9/4html>. [in Ukr.].
12. *Yury`dy`chna ency`klopediya. V 6 t.* [Legal Encyclopedia. 6 tones]. K. Ukrayins`ka ency`klopediya. T. 5 P-S. 541 s. [in Ukr.].